

УДК 159.9:331.56–057.19

Марусинець М. М.,

доктор педагогічних наук,
професор кафедри психології і педагогіки,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
E-mail: marusynetsm@ukr.net

Барчі Б. В.,

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології,
Мукачівський державний університет
E-mail: barchibeata@ukr.net

СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКОВИХ ДІЙ БЕЗРОБІТНИХ: СТАТЕВИЙ І ВІКОВИЙ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті феномен «безробіття» визначено як одну з нагальних проблем світової цивілізації. Науково проаналізовано, що безробіття – соціально-економічне явище, спричинене об'єктивними і суб'єктивними обставинами, серед яких: спад виробництва, неефективна зайнятість працездатного населення, розбіжності між попитом і пропонуванням робочої сили на ринку праці, соціальна напруга і соціальна диференціація, зниження рівня соціальної мобільності, порушення відчуття часу, депресивний стан, почуття самотності, соціальна ізоляція, апатія, пасивність, психічні й психосоматичні розлади, втрата оптимізму, асертивності, невпевненість у можливості працевлаштування.

За допомогою психодіагностичних методів визначено статеву і вікову диференціації безробітних, які зареєстровані у державній службі зайнятості. З'ясовано, що безробітні займають чіткі позиції щодо поведінкових дій при повторному виборі виду діяльності. Така тенденція має статеві й вікові особливості. Показниками, за якими визначалися поведінкові дії безробітних, виступили: активність-пасивність, соціальний статус, канал пошуку роботи, самоідентифікація. Для визначення рівня самоідентифікації брали до уваги такі показники: «Я»-соціальне, «Я»-фізичне, «Я»-рефлексивне, «Я»-діяльнісне. Виявлено щільний зв'язок між негативним самоусвідомленням і ставленням безробітних до професії. Поведінковими проявами у чоловіків є здебільшого безвідповідальність, недотримання обіцянок, зловживання алкогольними напоями; у жінок – зануреність у світ фантазій та Інтернету, хаотична поведінкова активність.

Порівняння базових характеристик самоідентифікації безробітних дало змогу з'ясувати, що чоловіки і жінки різних вікових груп уважають себе представниками малих соціальних груп, передусім сім'ї. Безробітним притаманний низький рівень самоідентифікації за професійним статусом (діяльнісне «Я»), через що професійна діяльність не є однією з основних сфер їхньої самореалізації. Загалом низькі показники перспективного «Я» свідчать про наявні у безробітних труднощі вибору стратегій самоствердження, відсутність сформованих життєвих планів і цілей, домінування механізмів психологічного захисту, які спотворюють самосприймання в ситуації безробіття.

Ключові слова: безробіття, безробітні, самоідентифікація, статеві і вікова диференціація, поведінкові дії, мотивація повторного вибору професії

Постановка проблеми. Реформування економіки і ринкових відносин вивело безробіття на рівень найважливіших проблем ХХІ століття. Вчені в галузі соціальної психології розглядають безробіття як соціально-економічне явище, зумовлене об'єктивними та суб'єктивними чинниками. Серед об'єктивних відзначають: громадські й політичні безлади (В. Васютинський, Л. Карамушка, Н. Коломинський, Г. Князева, В. Москаленко, В. Москалець, Г. Осадча, М. Пірен, С. Ходакевич й ін.); посилення соціальної напруги і соціальної диференціації (М. Дмитрієва, А. Журавльова, І. Задорожня, І. Кучеренко, Ю. Нехаєва, М. Рогова, О. Шорохова й ін.); зниження рівня соціальної мобільності та порушення відчуття часу (Ф. Ісмагілова, Л. Макалкіна, О. Мандрикова, К. Мілютіна, В. Франкл й ін.). З-поміж суб'єктивних чинників – психологічний стан безробітного: депресії; посилення почуття самотності і соціальної ізоляції; наростання апатії, пасивності і покірності; підвищення збудливості, агресії, зміни ціннісних орієнтацій, погіршення внутрішньосімейних стосунків, зростання кількості самогубств, психічних захворювань і психосоматичних розладів, втрата сенсу життя через страх невідомості щодо завтрашнього дня; невпевненості у можливості що-небудь змінити, вплинути на стан речей. Все це є результатом зниження самооцінки себе як особистості й уявлення про свій соціальний статус, реакцією на імпульси середовища у співвідношенні із власним життєвим і професійним досвідом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема безробіття завжди привертала увагу вчених. Більшою мірою досліджувались питання суб'єктивного сприймання особистістю свого нового статусу, ідентифікації з попереднім статусом і оточуючими (В. Пасічна),

переживання своєї неспроможності (К. Paul, К. Moser), здатність оволодіти конструктивним ресурсом виходу із ситуації безробіття (І. Волошина, Ф. Ісмагілова, З. Лавшук, Н. Михайлова, Л. Пельцман, В. Солнцева, І. Соломін, Л. Федоришина; A. Gielen, J. van Ours й ін.), психологічні чинники, що впливають на психічний стан здоров'я, поведінку та результати роботи (Hoare Patricia Nancey). Натомість питання вікової та статевої диференціації безробітних, мотивація повторного вибору недостатньо представлена в наукових студіях із психології.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Для розкриття мотиву вибору трудової діяльності представляє інтерес з'ясування таких питань: 1) емпіричним шляхом виявити поведінкові прояви безробітних та стратегії їхніх поведінкових дій, зумовлених ставленням до пошуку роботи; 2) проаналізувати вікові та статеві особливості мотивації повторного вибору професії безробітними.

Мета статті – дослідити мотивацію вибору професії безробітними та здійснити емпіричний аналіз особливостей їхніх поведінкових дій залежно від статі та віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен «безробіття» визначено як одну з нагальних проблем світової цивілізації; як соціально-економічне явище, спричинене об'єктивними і суб'єктивними обставинами, серед яких: спад виробництва, неефективна зайнятість працездатного населення, розбіжності між попитом і пропонуванням робочої сили на ринку праці, соціальна напруга і соціальна диференціація, зниження рівня соціальної мобільності, порушення відчуття часу, депресивний стан, почуття самотності, соціальна ізоляція, апатія, пасивність, психічні й психосоматичні розлади, втрата оптимізму, асертивності, невпевненість у можливості працевлаштування. Установка на повторний вибір професії стимулює безробітного до самореалізації. Структуру такого конструкту складають усвідомлювані й неусвідомлювані мотиваційні чинники, що зумовлюють вибір професії і досвід особистості. Тому мотив впливає на систему ціннісних орієнтацій, установок й інтересів безробітних.

Для з'ясування мотивів втрати безробітними роботи проводили: опитування – «Чому Ви втратили роботу?», «Чому Ви досі не знайшли роботи?»; психодіагностичні методики: М. Куна, Т. Макпартленда «Хто Я» – для вивчення змістових характеристик ідентичності особистості безробітного; А. Меграбяна (ТМД) у модифікації М. Магомед-Емінова з вимірювання мотивації досягнення успіху для визначення провідної мотивації безробітних.

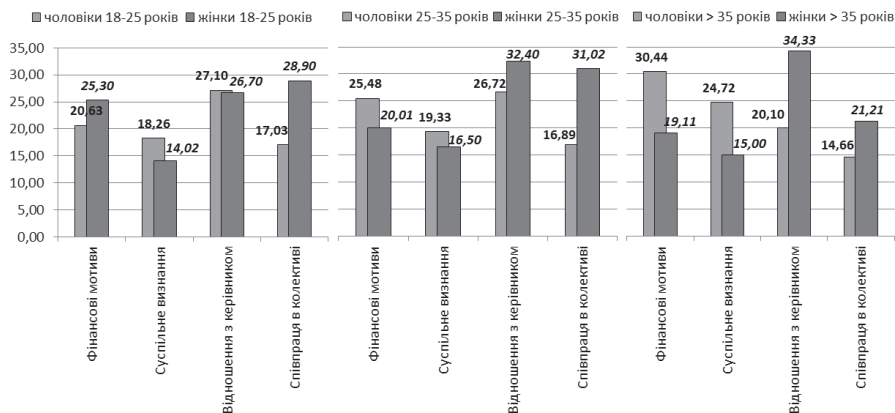

Рис. 1. Показники мотиваційних чинників незадоволеності працею безробітних чоловіків (світло-сірий) і жінок (темно-сірий) різного віку на попередньому місці роботи (x_{cp} , балів)

Респондентами стали клієнти Мукачівського міського центру зайнятості (МЦЗ) – 265 безробітних, які розподілені на групи за статтю та віком: перша – 18–25 років; друга – 26–35; третя – старші 36 років.

На запитання про причини втрати попереднього місця роботи отримали 94 відповіді, які об'єднали в 11 блоків: порушення трудового законодавства, дисциплінарні проступки; негативне ставлення керівництва; лінощі й небажання працювати в міру сил; нездатність пристосуватися до колективу, особиста конфліктність; скорочення штатів, неможливість виконувати обов'язки або дотримуватися режиму праці; невиправдання надій; розчарування у змісті роботи; низька кваліфікація; брак необхідної освіти або досвіду; відсутність можливості самореалізації, кар'єрного зростання; інші причини. Узагальнені дані представлені на рисунку 1.

Основними причинами звільнення жінок із роботи була деструктивна трудова поведінка членів виробничого колективу на відміну від чоловіків, які частіше звільнялися через об'єктивні причини.

На запитання про причини безробіття отримано 49 відповідей, які згруповано за змістом у шість блоків: відсутність вакансій за бажаною кваліфікацією; брак необхідної освіти чи кваліфікації; пасивність у працевлаштуванні; завищені вимоги; небажання працювати «будь-де»; перешкоди працевлаштуванню (вік, діти, стан здоров'я); соціальні причини («взагалі неможливо працевлаштуватися», корупція тощо). У розрізі відповідей чоловіки першої групи основною перешкодою працевлаштування вважають відсутність вакансій за бажаною кваліфікацією – 53,8 %. Чоловіки другої і третьої груп дедалі рідше називають цю перешкоду – відповідно 34,0 і 16,9 %. Віддаємо належне зростанню

рівня усвідомлення безробітними (чоловіки і жінки) різних груп значущості освіти, а саме: недостатній досвід оволодіння виробничими технологіями, відсутність або часткова відсутність сучасних інновацій, мобільності у їх застосуванні; зорієнтованість на потреби міжнародного освітнього ринку; бездіяльність щодо швидкого реагування на потреби часу в сфері найбільш затребуваних спеціальностей тощо.

Отримані дані підтверджують, що у чоловіків показник значущості освіти складає від 7,7 % у першій групі до 39,0 % у третій. Та сама тенденція спостерігається у різних вікових групах жінок – відповідно від 15,4 % у першій до 18,2 та 30,8 % у другій та третій відповідно. Це свідчить про те, що працедавці очікують від старших безробітних належної освіти і кваліфікації. У чималій кількості опитаних відсутній мотив до змін, викликаний страхом, бар'єрами, неможливістю випробувати себе в інших видах діяльності. Респонденти третьої групи стверджували, що їхні знання дещо застарілі, відстають від сучасних вимог й інформаційних технологій, а також незнання іноземної (англійської) мови.

У всіх групах (чоловіки і жінки) констатовано порівняно однаковий відсоток респондентів (від 20 до 25 %), які задоволені своїм статусом безробітного. Зокрема, чоловіки, які не прагнули працевлаштуватися, отримували неофіційний дохід чи перебували на утриманні рідних. Деякі чоловіки, переважно третьої групи, демонстрували захисний характер своєї пасивності у пошуках праці – не хотіли мати проблем навіть за дуже низького рівня життя. Натомість жінки цієї групи, які не бажали працевлаштуватися, отримували допомогу по безробіттю чи були на утриманні своїх чоловіків.

Порівняння частотних показників причин звільнення з роботи чоловіків і жінок здійснювалося за U-критерієм Манна-Уїтні і дало змогу дійти такого узагальнення: порушення трудового законодавства та дисциплінарні проступки частіше були причинами звільнення чоловіків, старших 25 років, ніж жінок ($p \leq 0,05$); жінки, старші 25 років, частіше звільняються через негативне ставлення до них керівництва та його свавілля ($p \leq 0,01$), конфліктність безробітних третьої вікової групи та їхня неспроможність побудувати конструктивні стосунки у колективі частіше була причиною звільнення жінок, ніж чоловіків ($p \leq 0,01$); чоловіки усіх вікових груп частіше, ніж жінки, звільняються за власним бажанням ($p \leq 0,01$ для чоловіків віком до 35 років; $p \leq 0,05$ для чоловіків, старших за 35 років); жінки, старші 25 років, частіше, ніж чоловіки, звільняються через те, що не витримують режиму та навантаження праці ($p \leq 0,05$); чоловіки, старші 25 років, частіше, ніж жінки, звільняються через розчарування у змісті та характері роботи ($p \leq 0,05$).

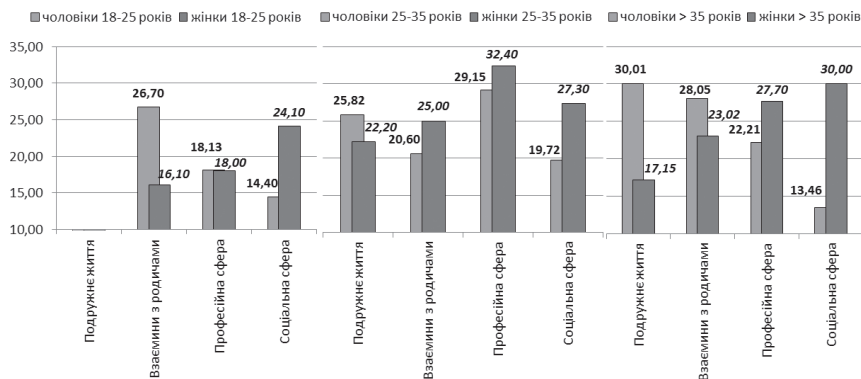

Рис. 2. Показники задоволеності безробітних чоловіків (світло-сірий) і жінок (темно-сірий) першої-третьої груп виконанням своїх функцій у різних сферах життя (x_{cp} , балів)

Основними причинами звільнення жінок були неконструктивні стосунки, які склалися на робочому місці, на відміну від чоловіків, які частіше звільнялися з об'єктивних причин.

Узагальнені дані подано на рис. 2.

Становлять інтерес отримані дані за опитувальником І. Колера – для визначення ступеня задоволеності безробітних власним функціонуванням у різних сферах. Порівняння результатів задоволеності чоловіків виконанням своїх функцій у різних сферах життя свідчило, що у першій групі чоловіків із 13 досліджуваних лише шість були одруженими. Це не дало змоги проаналізувати стан задоволеності безробітних своїм статусом у подружньому житті. Натомість у представників цієї групи майже не виникає проблем у соціальній сфері. Більшість із них ведуть соціально активне життя за рахунок утримання батьків. Однак, постійний тиск з боку батьків щодо необхідності працевлаштуватися, звинувачення у «життєвій непридатності» призводять до ескапізму (відходу від реальності у світ ілюзій і фантазії), або ж навпаки – прагнення більше часу проводити з друзями, щоб компенсувати порушені сімейні стосунки.

Дереалізація себе у професійній сфері для другої групи досліджуваних чоловіків є домінуючим чинником незадоволеності своїм життям. Другою позицією за усвідомленістю наявних труднощів вибрано ними подружнє життя ($25,82 \pm 7,27 > 22,20 \pm 12,25$; $p \leq 0,05$), жінки ж обирають стосунки з родичами ($25,00 \pm 7,72 > 20,60 \pm 8,31$; $p \leq 0,05$) та у сфері соціальної активності ($27,30 \pm 7,18 > 19,72 \pm 8,59$; $p \leq 0,001$). Однак, обмеженість фінансів, відсутність постійної роботи негативно впливає на стан повноцінного функціонування сім'ї (відсутність одного із його

членів через роботу за кордоном, розлучення, скандали, втрата друзів тощо).

Чоловіки третьої групи оцінюють виконання своїх функцій майже у всіх сферах життя як незадовільне. Найбільших труднощів зазнають у сімейному житті ($30,01 \pm 6,01 > 17,15 \pm 6,70$; $p \leq 0,05$) та стосунками з родичами ($28,05 \pm 4,30 > 23,02 \pm 5,33$; $p \leq 0,05$) через конфлікти не тільки з дружиною, а й з дітьми, рідними, друзями тощо. Жінки, третьої вікової групи більше, ніж чоловіки, не задоволені власним функціонуванням у професійній ($27,70 \pm 7,02 > 22,21 \pm 6,33$; $p \leq 0,05$) і соціальній ($30,00 \pm 8,18 > 13,46 \pm 7,40$; $p \leq 0,05$) сферах, де зазнають найменших труднощів: робота на присадибних ділянках; ведення господарства; виготовлення декору; хобі (риболовля, шахи, азартні ігри, спорт); спілкування з друзями.

Серед жінок першої групи показники задоволеності виконанням своїх функцій у різних сферах життя такі самі, як і в чоловіків (42 % досліджуваних), що не дало змоги виявити ступінь усвідомлення ними проблем подружнього життя. Жінки визнають наявність у них фінансових ускладнень, що призводить до появи труднощів у соціальній сфері та самообмежень у сфері дозвілля, тому позитивно ставляться до фінансової допомоги батьків і чоловіків. Проблеми зі зміною місця роботи ці жінки розглядають як перспективу набуття нового досвіду або встановлення соціальних контактів.

Представниці другої групи критично оцінюють своє функціонування у різних сферах життя. Велику напругу викликає у них відсутність постійної роботи і зумовлені цим труднощі (закінчення терміну відпустки по догляду за дитиною; залежність від чоловіків, прагнення побороти інфантилізм (постійне перебування вдома із дітьми), побоювання втратити свою фізичну і зовнішню привабливість; страх стати до роботи з іншими вимогами, які змінилися під час декретної відпустки тощо; неспроможність налагоджувати і підтримувати товариські зв'язки, проводити соціально активний спосіб життя, у тому числі з рідними; з чоловіками, які не підтримують їх у працевлаштуванні через сімейні обов'язки; фінансова залежність. Їхня роль у сім'ї здебільшого зводиться до виконання домашньої роботи, а можливість залучення до інших видів діяльності не обговорюється.

Жінки третьої групи майже не шукають роботи і здебільшого ведуть малоактивний спосіб життя, тоді як стосунки з чоловіками оцінюють як безпроблемні. Їх пасивність не обмежується професійною сферою – вони взагалі перестають цікавитися нею. Терапевтичним релаксом для таких жінок є родичі, діти, стосунки з якими вони оцінюють як найбільш сприятливі серед інших сфер життя.

Відсутність постійної роботи і спричинені цим життєві проблеми зумовлюють зміни у самосвідомості й самоставленні безробітних. Відповіді на запитання «Який Я?» (за методикою М. Кун, Т. Макпартленд) містили 106 характеристик їхньої особистості, що були згруповані за змістом у чотири блоки: 1) поведінкові прояви; 2) образ тіла; 3) психічний стан; 4) особистісні характеристики.

Серед поведінкових проявів безробітні чоловіки найчастіше називали: безвідповідальність, недотримання обіцянок (17,3 %) та зловживання алкогольними напоями (22,0 %). Загалом чоловіки, передусім третьої групи, вказували на зниження їхньої самодисципліни і надійності через відсутність здебільшого актуальних сенсів у соціальному житті після втрати роботи.

На відміну від чоловіків, жінки відзначалися зануреністю у світ фантазій та Інтернету (20,5 %), хаотичною поведінковою активністю (18,2 %). Типовою поведінковою стратегією жінок віком першої групи є захоплення Інтернет-серфінгом та надмірне спілкування у соціальних мережах. Частина самотніх жінок, які знемоглися знайти гідну роботу, зосереджуються на пошуках шлюбного партнера, особливо іноземця. Зазначимо, що поведінкова активність жінок третьої групи не спрямовувалася на пошук роботи. Більшість часу вони витрачають на перегляд телепередач, читання художньої літератури, розмови по телефону, Інтернет, зустрічі з друзями, шопінг, відпочинок, хоббі. Таким чином, чоловіки і жінки з однаковою частотою характеризуються бездіяльністю і лінощами (відповідно 16,7 і 15,5 %).

Натомість 12,0 % жінок і 14,0 % чоловіків відзначили зміни у сприйманні своєї зовнішності: непривабливість для протилежної статі, байдужість до свого вигляду, розхлябаність тощо.

Чимала група відповідей стосувалася психічних станів, типових для респондентів. Відповіді третини чоловіків, переважно другої і третьої груп, свідчили про їхню апатію (30,1 %), самотність (28,2 %), що можна розцінювати як астенічний спосіб реагування на складні життєві ситуації. Безробітним жінкам також властиві депресивне тло настрою (20,3 %), апатія (19,2 %), переживання самотності, своєї меншовартості (14,5 %).

Частина чоловіків відчували роздратованість, злість та обурення з приводу погіршення умов життя (24,4 %). Вияв стеничних емоцій є спрямуванням на активне подолання кризових ситуацій. Однак такі переживання не завжди дають позитивний результат.

Значну частину відповідей склали особистісні характеристики. Чоловіки (17,5 %) і жінки (12,4 %) наголошували на товариськості, прагненні до інтимного, родинного спілкування, якого їм бракує.

У відповідях чоловіків констатовано такі характеристики, як: нещасливий, невезучий (13,5 %); жадібний, дріб'язковий, економний (13,0 %); максималіст, прагну більшого, перфекціоніст (13,0 %); егоїст (8,5 %). Більшість відповідей свідчить про їх негативне забарвлення, що виявляється у ставленні до повторного пошуку роботи.

Жінки першої групи відзначалися домінуванням ідентичності соціального «Я», тобто набором соціальних ролей: статева, сексуальна роль, навчально-професійна позиція, сімейна приналежність; етнічно-регіональна та світоглядна ідентичність. Так, жінки частіше ідентифікують себе із соціальними ролями, пов'язаними зі статтю – «жінка», «дівчина» (88,1 %).

Частина жінок (24,2 %) першої групи сприймають себе в ролі сексуальної особи, тобто ідентифікують себе з «коханкою». Сімейна приналежність жінок виражається через такі ролі: «донька» (100 %), «сестра» (76,7 %), «жінка/ дружина» (63,1 %), «тітка» (53,5 %), «онука» (58,2 %). Наразі їхня ідентичність виявляється через означення належності до українського громадянства – «українка» (44,4 %), групова належність – як роль «сусідка», «подруга» (21,2 %).

Менш вираженим показником самоідентичності у жінок першої групи є рефлексія, що охоплює: власну ідентичність (особистісні якості, особливості характеру). У жінок цей показник представлений такими ролями «невдаха» (41,8 %) або «людина, якою можна пишатися» (12,1 %), та особистісними характеристиками, як: «кохана» (32,0 %), «погана жінка», «бажана жінка», «мрійлива жінка» (до 10,0 %). Самоідентифікація за показником комунікативного «Я» для жінок цієї групи представлена в ролі «подруга» (50,5 %). Найменш вираженими показниками самоідентичності жінок першої групи є діяльнісне «Я» і фізичне «Я». Перше – поєднує в собі заняття, інтереси і захоплення, а також самооцінку і виявляється через такі ролі: «студент» (30,3 %) і «професіонал» (10,0 %). Друге – (зовнішність, фізичні дані) представлено ролями «красуня» (45,5 %) і «спритна дівчина» (12,8 %).

У жінок другої групи найбільш вираженим показником самоідентичності є соціальне «Я», що виявляється через означення жінками своєї статі (100 %), соціальної ролі – «донька» (92,1 %), «сестра» (84,7 %), «жінка/ дружина» (77,0 %), «тітка» (30,7 %), «мати» (54,2 %), «онука» (46,8 %); національної приналежності – «українка» (38,4 %); групової приналежності – «сусідка» (30,3 %). Друге місце посідає комунікативне-Я ($1,31 \pm 0,75$), оскільки взаємодіючи з іншими людьми жінки, здебільшого, ідентифікують себе із соціальною роллю «подруга» (92,0 %), «комунікабельна жінка», «душа компанії» (18,5 %).

«Бажана» (15,3 %), «кохана» (12,8 %), «життєрадісна» (7,69 %) – саме через ці характеристики рефлексивного «Я» демонструють позитивне емоційне ставлення до себе жінки другої групи. Негативними характеристиками є: «невдаха» (13,2 %), «бездарна і дурна жінка» (8,6 %).

Найменш жінки даної групи ідентифікують себе за показниками діяльнісного «Я», фізичного «Я» та перспективного «Я». Менш вираженими є характеристики діяльнісного «Я»: «ходжу за покупками» (7,69 %) і «домогосподарка» (8,08 %). Фізичне «Я» виявляється через роль «красуня» (23,07 %), перспективне «Я» – через соціальні ролі «майбутня мама» (26,0 %) і «майбутній спеціаліст», «реалізована і успішна жінка» (5,3 %).

Домінуючим показником самоідентифікації жінок третьої групи є соціальне «Я»: стать (83,3 %) і домогосподарка (47,7 %). Жінки частіше ідентифікують себе за такими сімейними ролями, як: «мати» (72,2 %), «донька» (72,2 %), «жінка/дружина» (63,0 %) і «сестра» (66,6 %); менше – з ролями «тітка» (38,8 %) й «онука» (27,7 %). За належністю до українського громадянства тільки 16,6 % жінок цієї групи виступають у ролі «громадянки України». Групова самоідентифікація жінок виражається такими характеристиками: «людина» (55,5 %), «сусідка» (26,3 %); «місцева» чи «з провінції» (15,2 %).

Для жінок третьої групи показник комунікативного «Я» виражається у таких ролях, як: «мама», «подруга», «сестра» (77,7 %). Показник рефлексивного «Я» представлений здебільшого емоційними

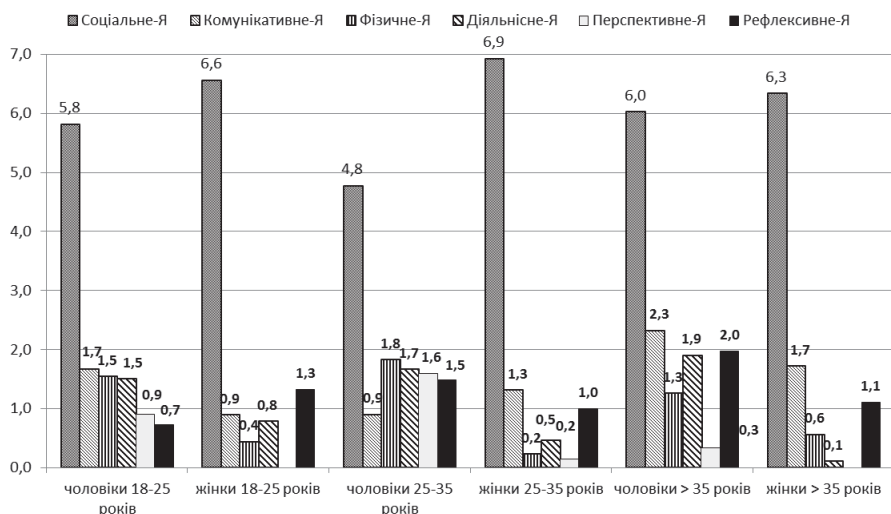

Рис. 3. Узагальнені особливості самоідентифікації чоловіків і жінок

характеристиками стосовно себе – «кохана» (22,2 %), «розумниця» (13,2 %), «дурепа» (7,8 %), «нереалізована», «безперспективна» (6,3 %). Графічно це представлено на рис. 3.

З порівняння базових характеристик самоідентичності досліджуваних стверджуємо, що підставою для чоловіків і жінок усіх груп є віднесення себе до малих соціальних груп, основною з яких є сім'я.

Висновки. Результати проведеного емпіричного дослідження свідчать про те, що професійна діяльність не займає у самосвідомості безробітних пріоритетне місце. Проблемним питанням для чоловіків і жінок усіх вікових груп є низький рівень самоідентичності за професійною орієнтацією, професійним статусом (діяльнісне «Я»). Вони намагаються компенсувати її відсутність активним пошуком роботи. Одержані результати свідчать про те, що професійна діяльність не займає у самосвідомості безробітних пріоритетне місце. Проблемним питанням для чоловіків і жінок усіх вікових груп є низький рівень самоідентичності за професійною орієнтацією, професійним статусом (діяльнісне «Я»). Вони намагаються компенсувати її відсутність активним пошуком роботи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів психології безробітних щодо вибору ними повторної професії з урахуванням статевих і вікових особливостей. Перспективи подальших досліджень убачаємо у розробленні соціально-психологічного супроводу особистості безробітного у повторному виборі професії з урахуванням виявлених відмінностей.

Список використаних джерел

1. Зеер Э. Ф. Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Симанюк // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. – № 6. – С. 35–45.
2. Крегер О. Типы людей. 16 типов личности, определяющих, как мы живем, работаем и любим / О. Крегер, Дж. М. Тьюсон; [пер. с англ.]. – М.: Персей, 1995. – 544 с.
3. Ложкін Г. В. Психологія праці: навчальний посібник / Г. В. Ложкін, Н. Ю. Воляннюк, О. О. Сольтик. – Хмельницький: ХНУ, 2013. – 191 с.
4. Осницкий А. К. Саморегуляция активности субъекта в ситуации потери работы / А. К. Осницкий, Т. С. Чуйкова // Вопросы психологии. – 1999. – № 1. – С. 92–105.
5. Павлов Ю. О. Кризові стани безробітних як психологічна проблема / Ю. О. Павлов // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – Вип. 3. – С. 124–128.
6. Пасічна В. Г. Психологічний аналіз безробіття як соціально-економічного явища / В. Г. Пасічна // Проблеми сучасної психології. – 2016. – Випуск 34. – С. 27–31.

7. Рудюк О. Дослідження особливостей особистісної структури безробітних / О. Рудюк // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. – 2016. – № 1 (16). – С. 180–187.

8. Федоришина Л. М. Безробіття в Україні: актуальні проблеми і шляхи вирішення «Сталий розвиток економіки» / Л. М. Федоришина // Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2015. – № 4 (29). – С. 103–108.

9. Файзуллин Ф. С. Безработица и ее регулирование: монография / Ф. С. Файзуллин, И. Ф. Файзуллин. – Уфа: РИО РУНМЦ МО РБ, 2006. – 134 с.

10. Gielen A. C. Unhappiness and job finding / A. C. Gielen, J. C. van Ours // *Economica*. – 2014. – 81: 323. – P. 544–565.

11. Paul K. I. Unemployment impairs mental health: Meta-analyses / K. I. Paul, K. Moser // *Journal of Vocational Behavior*. – 2009. – № 74 (3). – P. 264–282.

References transliterated

1. Zeer Je. F. Kryzysy professional'nogo stanovleniya lychnosty / Je. F. Zeer, Je. Je. Symanjuk // *Psychologicheskyy zhurnal*. – 1997. – T. 18. – № 6. – S. 35–45.

2. Kreger O. Typy ljudej. 16 typov lychnosty, opredelajushhyh, kak my zhyvem, rabotaem y ljubym / O. Kreger, Dzh. M. T'jusun; [per. s angl.]. – M.: Persej, 1995. – 544 s.

3. Lozhkin G. V. Psihologija praci: navchal'nyj posibnyk / G. V. Lozhkin, N. Ju. Voljanjuk, O. O. Sol'tyk. – Hmel'nyč'kyj: HNU, 2013. – 191 s.

4. Osnickij A. K. Samoreguljacija aktivnosti sub'ekta v situacii poteri raboty / A. K. Osnickij, T. S. Chujkova // *Voprosy psihologii*. – 1999. – № 1. – S. 92–105.

5. Pavlov Ju. O. Krizovi stani bezrobitnih jak psihologichna problema / Ju. O. Pavlov // *Pedagogika i psihologija profesijnoi osviti*. – 2005. – Vip. 3. – S. 124–128.

6. Pasichna V. G. Psihologichnij analiz bezrobitnja jak social'no-ekonomichnogo javishha / V. G. Pasichna // *Problemi suchasnoi psihologii*. – 2016. – Vipusk 34. – S. 27–31.

7. Rudjuk O. Doslidzhennja osoblivostej osobistisnoi strukturi bezrobitnih / O. Rudjuk // *Naukovij visnik MNU imeni V. O. Suhomlins'kogo*. Serija: Psihologichni nauki. – 2016. – № 1 (16). – S. 180–187.

8. Fedorishina L. M. Bezrobitnja v Ukraini: aktual'ni problemi i shljahi virishennja «Stalij rozvitok ekonomiki» / L. M. Fedorishina // *Mizhnarodnij nauково-virobnichij zhurnal*. – 2015. – № 4 (29). – S. 103–108.

9. Fajzullin F. S. Bezrobotica i ee regulirovanie: monografija / F. S. Fajzullin, I. F. Fajzullin. – Ufa: RIO RUNMC MO RB, 2006. – 134 s.

10. Gielen A. C. Unhappiness and job finding / A. C. Gielen, J. C. van Ours // *Economica*. – 2014. – 81: 323. – P. 544–565.

11. Paul K. I. Unemployment impairs mental health: Meta-analyses / K. I. Paul, K. Moser // *Journal of Vocational Behavior*. – 2009. – № 74 (3). – P. 264–282.

A b s t r a c t

Marusynets M. M.,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor of the Department
of Psychology and Pedagogy,
National Pedagogical Dragomanov University
E-mail: marusynetsm@ukr.net

Barci B. V.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Senior Lecturer at the Department of Psychology,
Mukachevo State University
E-mail: barchibeata@ukr.net

STRATEGIES FOR BEHAVIORAL ACTIONS OF THE UNEMPLOYED: GENDER AND AGE ASPECTS OF THE RESEARCH

The phenomenon of «unemployment» has been defined in the article as one of the most urgent problems of the world civilization. The scientific analysis has revealed that unemployment is a socio-economic phenomenon caused by objective and subjective circumstances, namely a general decline in production, employment inefficiency of the working-age population, the discrepancy between demand and supply in the labour market, social tension and social differentiation, as well as reduced social mobility, time perception distortion, depressions, feeling of desolation, social isolation, apathy, passivity, mental and psychosomatic disorders, loss of optimism, assertiveness, employment opportunities insecurity.

The gender and age differentiation of the unemployed registered at the state employment service have been determined with the psychological diagnostic methods. The examined unemployed hold clear positions regarding behavioural actions in the re-selection of a profession. This tendency has gender and age-specific characteristics. The indicators predetermining the behavioural actions of the unemployed are: activity-passivity, social status, job search channel, and self-identification. In order to determine their levels of self-identification, the following indicators were taken into account: «social Self», «physical Self», «reflective Self», «active Self». There is a close relation between negative self-awareness and unemployed people's attitudes to their profession. The most often behavioural manifestations characteristic for men are: irresponsibility, non-compliance with

promises, alcohol abuse; women tend to immerse into the world of fantasy and the Internet, they often show chaotic behaviour.

Comparing the basic characteristics of self-identification of the unemployed, it became clear that men and women of different age groups consider themselves as representatives of small social groups, especially families. The unemployed are characterized by a low level of self-identification as for their professional status («pragmatic Self»), which is why professional work is not one of the main areas of their self-realization. In general, the low indicators of the «career-oriented Self» indicate that the unemployed have difficulties in choosing self-affirmation strategies, they do not have clear life plans and goals, and they show mainly psychological protection mechanisms that distort self-perceptions in the context of unemployment.

Key words: *unemployment, the unemployed, self-identification, gender and age differentiation, behavioural actions, profession re-selection motivation.*

Отримано – 4 вересня 2018

Рецензовано – 7 вересня 2018

Прийнято – 15 вересня 2018

Received – September 4, 2018

Revision – September 7, 2018

Accepted – September 15, 2018